

Betwisting van het schoutambt in 1577¹

door Cor Tubée

Verzoekschrift van Kael

Begin 1577, toen Frans Keteler (of Ketelers) schout van Weert was, verzocht Godert Kael aan het Hof van Gelre en Zutphen te Arnhem om hem wederom in het bezit te stellen van het schoutambt van Weert. In 1569 was hij door de hertog van Alva tot schout van Weert benoemd, maar toen prins Willem van Oranje na de inname van Roermond in 1572 met krijgsvolk in de richting van Weert trok, werd hij door de Spaanse gouverneur van Weert, kapitein Juan de Montillio-Cayas, meestal Sayas genoemd, uit het ambt ontheven. Kapitein Sayas had geprobeerd om Kael en leden van de magistraat van Weert naar het kasteel te lokken en hen daar vast te zetten. Toen de pastoor bij het kasteel was gekomen, werd de poort achter hem gesloten en was hij in de gracht gevallen, waarna hij die met gevaar voor zijn leven overgezwommen was. Omdat de stad niet in staat zou zijn weerstand te bieden aan de prins van Oranje, hadden de burgemeesters Kael aangeraden te vertrekken. Toen hij dit had gedaan, had kapitein Sayas zonder vorm van proces en zonder hem te horen Otto Toreel (ook Toureel) tot schout aangesteld, die in zijn huis was getrokken en alle meubels had geroofd. Kael had onophoudelijk geprobeerd bij de hertog van Alva, de hertog van Medinaceli, de stadhouder en het hof om weer in zijn functie hersteld te worden, maar tevergeefs. Ook had hij brieven naar de kapitein gestuurd, die daarop niet gereageerd had.

Kael stelt dat op hem artikel 9 van het Eeuwig Edict² van toepassing is, op grond waarvan ambtsdragers van beide strijdende partijen die uit hun ambt ontheven zijn, weer in hun ambt hersteld dienen te worden. Keteler is volgens Kael niet vanwege de koning aangesteld en Toreel heeft zich misdragen.

De reactie van Frans Keteler

Frans Keteler gaat in de tegenaanval en schakelt Gillis van Berlaymont en Don Juan van Oostenrijk in. Gillis van Berlaymont, een van de meest vooraanstaande edelen in de Nederlanden, laat op 11 juli 1577 aan het Hof van Gelre en Zutphen weten dat Frans Keteler door kapitein Sayas tot schout van Weert is benoemd, dat hij dit ambt uitstekend heeft uitgeoefend en dat men zich geen betere kan wensen. Hij beveelt Frans Keteler bij het Hof aan.

Don Juan van Oostenrijk, de gouverneur-generaal of landvoogd van de Nederlanden, zond op dezelfde dag een rekest van Frans Keteler naar het Hof met het verzoek daarop een beslissing te nemen, nadat alle partijen gehoord waren.

Frans Keteler geeft in zijn verzoekschrift aan dat Otto Toreel, die eertijds door gouverneur Sayas tot schout van Weert was aangesteld, kort vóór de Furie van Antwerpen [4 november 1576] wegens vele verschrikkelijke en afschuwelijke maatregelen, verduisteringen van gelden, misdrijven en overtredingen, door hem in de uitoefening van zijn ambt begaan, op aandringen van de magistraat van Weert als zijnde eerloos en onbekwaam is ontslagen. Op deze handelingen wordt hierna nog nader ingegaan. Keteler zegt door Sayas gedwongen te zijn het schoutambt op zich te nemen.

Op 20 juli 1577 dringt de toenmalige Weerter gouverneur Du Bois er bij het Hof op aan om spoedig uitspraak te doen in het geschil tussen de schouten, omdat de justitie in Weert onder de situatie lijdt. Op dezelfde dag geeft het Hof een bode bevel om Otto Toreel te dagvaarden naar aanleiding van de brief van Don Juan en het rekest van Frans Keteler. Aangezien het rolregister niet meer aanwezig is, kan over het resultaat van deze dagvaarding niets meegedeeld worden.

Gillis Schellart

Ging het tot nu toe om drie partijen, in de loop van 1577 mengt zich een vierde partij in de strijd in de persoon van Gillis Schellart, die in de periode van 1548 tot 1560 eveneens schout van Weert is geweest. Schellart, heer van Sleeuwijk, die na zijn Weerter periode naar Woudrichem in het Land van Altena vertrokken was, waar hij diverse ambten waaronder dat van dijkgraaf bekleed had, verklaart dat Henrick Bentinck dat ambt aan zich getrokken had, doch daarvan afstand had gedaan bij het begin van de troebelen. De burgers hadden hem daarop verzocht het ambt weer op zich te nemen, hetgeen hij ook gedaan heeft. Nadat de opstandelingen gekomen waren, die het stadje in brand gestoken hadden en hem gevangen genomen hadden, waarbij hij meer dan 10.000 gulden schade had geleden, was hij in armoede naar Roermond vertrokken waar hij nog altijd woonde. Toen hij vernomen had dat er tussen de Weerter schouten een geschil was gerezen, leek het hem normaal dat hangende dit geschil geen van beiden het ambt zou uitoefenen en dat een ander tijdelijk met het ambt bekleed zou worden. Omdat hij de koning in diverse landen altijd trouw gediend had, achtte hij zichzelf de aangewezen persoon voor deze functie.

Na dit verzoekschrift wordt niets meer van Schellart vernomen.

Voorlopig standpunt van het Hof

Op 31 juli 1577 deelt de kanselier van het Hof van Gelre en Zutphen aan Don Juan mede dat hij Otto Toreel naar aanleiding van het rekest van Frans Keteler gehoord heeft, alsmede Godert Kael, die zich erop beroept de oudste en best gefundeerde rechten op het schoutambt te hebben. Vervolgens is aan alle drie een memorie gevraagd. Keteler heeft geen bewijs van benoeming tot het ambt kunnen tonen en Sayas was niet bevoegd Toreel af te zetten en Keteler aan te stellen. Omdat Toreel van vele ernstige delicten verdacht werd en hij zich daarvan niet gezuiverd heeft, wilden de schepenen niet meer met hem samenwerken. Het Hof is van oordeel dat Godert Kael, die eertijds schout was en uit vrees om zijn leven te verliezen gevlucht was, zijn ambt op grond van artikel 9 van het Eeuwig Edict niet kan verbeuren en dat aan hem de voorkeur moet worden gegeven. Hij zal volgens het Hof voorlopig bevestigd moeten worden in het ambt dat hij op goede commissie bediend heeft.

Don Juan schrijft op 16 augustus 1577 aan het Hof dat hij het er niet mee eens is dat Kael tussentijds met het schoutambt bekleed wordt. Zijns inziens hoeft het geschil niet lang te duren.

De memorie van Keteler

Van de drie gevraagde memories komt alleen die van Frans Keteler in het procesdossier voor. Waarschijnlijk hebben beide anderen geen memorie ingediend.

In zijn memorie van 17 oktober 1577, die vergezeld gaat van een groot aantal getuigenverklaringen, zet Keteler alles nog eens op een rijtje. Otto Toreel is op verzoek van de schepenen, die met hem geen rechtszitting meer wilden houden, afgezet omdat hij zich aan diverse misdrijven schuldig had gemaakt. Zo heeft hij met een zekere Tilman de Toor, die van doodslag was beschuldigd, binnen twee of drie dagen na diens daad gegeten en gedronken, terwijl hij hem had moeten arresteren. Hij heeft straatschenders en moordenaars na het innen van steekpenningen laten lopen. Te Wessem heeft hij met wederdopers en geëxcommuniceerden vriendschappelijke omgang gehad en met hen gegeten en gedronken. Hij heeft de ongeveer 70 jaar oude Jacob Coppens zonder geldige reden gevangengezet en hem een kwart jaar lang in zijn kelder gevangengehouden, zonder hem in rechte aan te spreken, en dit alles ook nog terwijl een borgsom van duizend gulden was aangeboden. Jacob was zodanig met ijzeren boeien vastgemaakt dat hij zich niet kon verroeren en kreupel is geworden. Verder heeft Toreel de gevangenen

Rut Melis en Jan Wuysten, die de kerk geschonden zouden hebben, eigenhandig en eigenmachtig gefolterd, zonder de schepenen daarin te kennen.

Toen Toreel uit zijn ambt was gezet, werd Keteler door kapitein Sayas gedwongen het schoutambt te aanvaarden. De daartoe vereiste eed heeft hij op 5 december 1576 afgelegd³. Keteler heeft het ambt bekleed tot tevredenheid van de schepenen en de gemeente. Hij heeft altijd eerlijk, vroom en oprecht gehandeld, de koning trouw gediend en de belangen van de stad en de gemeente met raad en daad voorgestaan. Verder heeft hij steeds de orthodoxe Roomse religie aangehangen, bezocht hij de kerk en ging te communie. Om voornoemde redenen verzoekt Keteler in zijn ambt gehandhaafd te worden, mede gelet ook op artikel 9 van het Eeuwig Edict.

Nadat Toreel uit zijn ambt was gezet, heeft deze zich terstond in Antwerpen in Spaanse dienst begeven, waar hij werd aangesteld als commissaris van 1500 rebellerende Hoogduitse soldaten. In die functie heeft hij in november 1576 in diverse plaatsen grote schade aangericht en zich ook schuldig gemaakt aan brandschatting. Het is in strijd met 's konings plakaten om zich bij rebellerende soldaten te voegen en steden, dorpen en onderzaten schade te berokkenen. Reeds om deze redenen moet hij tot vijand van de koning verklaard worden en is hij niet waardig om in 's konings landen enig ambt uit te oefenen.

Keteler geeft verder aan dat Godert Kael weliswaar een beroep op het bewuste artikel 9 heeft gedaan, maar dit ten onrechte. Kael is gevlucht toen de prins van Oranje nog zo'n tien à twaalf mijlen van Weert verwijderd was. Als hij en anderen in Weert gebleven waren, zou de stad nooit ingenomen zijn. Bovendien had hij zich nog op het kasteel kunnen terugtrekken. Kael werd daarop afgezet en een ander in zijn plaats gesteld. Hij is nu al langer dan vijf jaar uit het ambt geweest.

Omdat zowel Kael als Toreel vóór het Eeuwig Edict zijn afgezet, moeten zij niet ontvankelijk worden verklaard. Volgens het bewuste artikel 9 blijven immers alleen zij in hun ambt gehandhaafd die dit ten tijde van de vaststelling van het Edict uitoefenden.

Gelet op artikel 9 verzoekt Keteler het Hof hem in het ambt te handhaven en Kael en Toreel te verbieden hem bij de uitoefening van het ambt op enigerlei wijze te hinderen of schade te berokkenen. Bovendien moeten Kael en Toreel veroordeeld worden tot betaling van alle kosten die hij in verband met deze kwestie heeft moeten maken.

Slot

Tot een uitspraak van het Hof van Gelre en Zutphen in deze zaak is het niet gekomen. Kael en Toreel lieten niets meer van zich horen en Frans Keteler bleef schout van Weert. Op 16 december 1583 werd ook hij afgezet en wel door bisschop Lindanus van Roermond en gouverneur Du Bois van Weert op last van de gouverneur-generaal der Nederlanden, de hertog van Parma. Keteler was herhaalde malen aangespoord om zijn plichten, zowel tot handhaving van de katholieke godsdienst als tot uitroeiing van de 'ketterij' beter waar te nemen, maar tevergeefs. Kennelijk is zijn ontslag niet onmiddellijk ingegaan en is Keteler nog enige tijd in zijn betrekking gebleven⁴. Zijn opvolger was Godert Kael, die op 6 november 1584 de ambtseed aflegde⁵. Kael werd op zijn beurt opgevolgd door zijn schoonzoon Henrick van Boecholt die op 29 september 1601 benoemd werd.

Noten

1. Rijksarchief Arnhem. Archief Hof van Gelre en Zutphen (1543-1795), inv.nrs. 4986, dossier 26, en 6067.
2. Het Eeuwig Edict is de overeenkomst die op 12 februari 1577 gesloten werd tussen landvoogd Don Juan van Oostenrijk en de Staten-Generaal, waarbij de bepalingen van de Pacificatie van Gent van weerszijden aanvaard werden.
3. Frans Keteler legde op 8 januari 1577 de eed af als schout van Nederweert.
4. HABETS, JOS. *Een vijftal stukken betreffende de Hervorming te Weert 1583-1584*, in: Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Duché de Limbourg 12 (1875), 232-244.
5. Gemeentearchief Weert. Oud-administratief archief van Weert tot 1795, inv.nr. 328.